

УДК 351.823.1 : 338.431.2

Запровадження Концепції розвитку ринку зерна України

Микола Коваленко,

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри економічної теорії та фінансів

Максим Сікало,

аспірант,
Харківський регіональний інститут
державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України

Проблема розвитку зернового сектору та ринку зерна України, зокрема нарощування обсягів виробництва зерна, потребує вжиття системи заходів. Вирішення проблеми шляхом окремих змін чи уточнень до регуляторної системи чи шляхом впровадження заходів, направлених на вирішення вузькогалузевих проблем, є неможливим, призводитиме до дисбалансів системи. Отже постає необхідність розробки концепції, що охоплюватиме широкий спектр питань, які потрібно вирішити на шляху до становлення конкурентоспроможного ринку зерна в Україні.

Вітчизняні науковці вивчають поняття концепції з точки зору розгляду держави, як певної бізнес-моделі, проте недостатньо освітлюють розуміння концепції з метою її застосування для розробки державних програм розвитку в сучасних умовах трансформації економіки та суспільства. Особливу увагу серед науковців викликають питання що стосуються перспектив розвитку українського ринку зерна та ролі в цьому процесі держави. Питанням державного регулювання розвитку ринку зерна України присвячено чимало праць вітчизняних науковців, серед яких Гайдуцький П. І. [1], Ганганов В. М. [2],

Кириленко І. Г. [3], Костюк О. Д. [6], Кузнецова І. О. [7], Мазур Г. Ф. [9], Майстро С. В. [11], Нікішина О. В. [12], Савицький О. В. [13] та інші. Вказані науковці вказують на важливу роль держави у регулюванні зернового ринку та доцільності прийняття нової «дорожньої карти» розвитку вітчизняного ринку зерна, більш прийнятною формою чого має стати Концепція, націлена на довгостроковий період, та пов'язана із розвитком інших галузей національної економіки.

Мета статті — дослідити сутність поняття «концепція» в науці та сформулювати пропозиції щодо основних складових Концепції розвитку ринку зерна України на сучасному етапі.

Призначенням концепції є визначення ключових напрямків діяльності об'єкта управління, яке включає виявлення шляхів і технологій досягнення поставлених цілей з виділенням головних факторів їх досягнення. У той же час не слід плутати концепцію зі стратегічним або тактичним плануванням, метою чого є надання пропозицій щодо визначення конкретних заходів щодо досягнення поставлених цілей та вирішення поточних проблем.

Добре продумана концепція — це, насамперед, напрями, пріоритети і технології розвитку об'єкта управління на довгострокову перспективу. У концепції повинні бути представлені найбільш пріоритетні напрями розвитку об'єкта управління на конкретний період часу або до моменту досягнення поставленої мети. Вона, по суті, служить представленим у загальному вигляді сценарієм досягнення цілей, які також повинні бути з'ясовані в процесі розробки концепції. Крім того, в концепції визначаються шляхи переходу від поточного положення об'єкта управління до бажаного у відповідності з цілями, поставленими суб'єктом управління.

Отже, концепція — це управлінська конструкція, що містить загальне системне уявлення шляхів переходу від поточного положення об'єкта управління до бажаного.

Концепція повинна містити такі складові.

1. Загальний опис і оцінку стану об'єкта управління та його положення у зовнішньому середовищі.

2. Цілі розвитку об'єкта управління на заданий період.

3. Проблеми і завдання, які повинні бути вирішені для досягнення стратегічних цілей.

4. Шляхи і етапи досягнення стратегічних цілей.

5. Очікувані результати та стан об'єкта управління на кінець заданого періоду.

6. Показники, за допомогою яких може бути оцінено ступінь досягнення стратегічних цілей.

7. Характеристику системи управління, що забезпечує досягнення стратегічних цілей.

Розроблена концепція повинна виробити вимоги загального характеру до технологій і необхідних ресурсів, ключові фактори, здатні забезпечити досягнення поставлених стратегічних цілей або як їх називають, ключові фактори успіху. Оскільки отримання очікуваних результатів неможливо без ефективного управління, в концепції має бути передбачено організаційне рішення питань, що виникають у процесі реалізації стратегії і виконання стратегічних планів, які будуть розроблені на її основі [8].

Проблему запровадження концепції розвитку ринку зерна України можна вважати Концепцією державної цільової програми «Зерно України — 2008–2015» [5] — документ, основний зміст якого не втрачає своєї актуальності і після закінчення терміну, на який він був спрямований.

Однак, як засвідчила багаторічна практика, організація максимально ефективного функціонування ринку зерна не може обійтися без системної, багато-профільної підтримки з боку держави. Це обумовлюється низкою цілей, на які має бути націлений вітчизняний ринок зерна:

- інтенсивне ведення галузі зерновиробництва;

- поліпшення землекористування та структури посівів;
- покращення заходів захисту рослин, обробітку ґрунту та внесення органічних і мінеральних добрив;
- оснащення господарств сучасною технікою та освоєння нових ресурсозаощадних і екологічних технологій;
- впровадження нових сучасних сортів і гібридів;
- утворення сучасної системи складського господарства та транспортної інфраструктури;
- переорієнтація експорту зерна на продукти його переробки з високою доданою вартістю тощо.

Вказані цілі розвитку ринку зерна України обумовлюють основні складові запропонованої Концепції:

1. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма. Основними проблемами визначено:

- скорочення рівня рентабельності виробництва зернових;
- не відповідність світовим стандартам і потребам галузі матеріально-технічного забезпечення зерновиробництва та ефективності праці;
- нераціональне використання земельних ресурсів і низька культура землеробства;
- державне регулювання ринку зерна не відіграє достатньої стимулюючої ролі щодо виробництва зерна та не здатне ринковими методами ефективно реагувати на впливи світового зернового ринку;
- загроза подальшого погіршення показників якості ґрунту та екологічного стану території.

2. Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом.

Основними причинами виникнення ускладнень на ринку зерна визначено:

- відсутність дієвих економічних стимулів для виробництва зерна та системного підходу до розв'язання питань управління зерновим комплексом;

- питання ціни на зерно залишається соціально-політичним, що заважає його об'єктивному розгляду;
- політика щодо зернового ринку є недостатньо прогнозованою та стабільною.

3. Мета.

Головними цілями державної цільової програми розвитку зернового сектору є:

- гарантування забезпечення зростаючих потреб населення і переробних галузей України (борошномельної, круп'яної, комбікормової, спиртової, біопаливної тощо) у зерні належної якості;
- нарощування експорту українського зерна з метою підвищення доходів його виробників, забезпечення ефективної роботи інфраструктури ринку та збільшення валютних надходжень в економіку країни.

4. Визначення оптимального варіанту розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів.

Існує декілька варіантів розвитку зернового сектору України, якими теоретично можна досягнути нарощування обсягів виробництва зерна та забезпечення прийняттого рівня рентабельності зерновиробництва.

- Ліберальний ринок (еволюційні зміни ринкового середовища, що є ліберальним і переважне керування ринковими чинниками);
- Оперативні втручання (органи державної влади здійснюють свої функції із регулювання ринку шляхом оперативного несистемного втручання в його діяльність);
- Комплексний підхід (розроблення та виконання системи заходів, направлених не на усунення проблем, що виникають, а на прогнозування та упередження виникнення таких проблем).

Для досягнення визначеної мети найбільш доцільним є саме комплексний підхід, саме тому він застосовується при розробці державних цільових програм, направлених на розвиток зернового рин-

ку, враховуючи визначені вище особливості.

5. Шляхи і способи розв'язання проблеми.

Вирішення проблеми ефективного розвитку зернового сектору та ринку зерна України здійснюватиметься переважно через:

- визначення можливостей та здійснення заходів направлених на удосконалення організаційних структур та менеджменту зернових господарств;
- використання сучасних інноваційних підходів ведення бізнесу;
- покращення землекористування, структури посівів та використання кращих попередників для підвищення ефективності зерновиробництва і забезпечення збереження та покращення земельних ресурсів;
- визначення та реалізацію заходів підвищення родючості ґрунтів;
- поширення сучасних технологій виробництва зерна;
- підвищення рівня забезпеченості виробників матеріально-технічними ресурсами;
- покращення якості зерна;
- удосконалення систем стандартизації, сертифікації та контролю якості зерна згідно вимог світового ринку;
- науково-методичне забезпечення, розвиток зв'язків наукових, учбових, громадських та дорадчих організацій з зерновими підприємствами;
- вивчення та забезпечення потреб галузі у якісних трудових ресурсах;
- посилення ролі приватного та громадського секторів при розробці та реалізації регуляторних документів;
- розвиток інфраструктури зернового ринку України, систем зберігання і транспортування зернових;
- поширення інформаційно-комунікаційних технологій;
- удосконалення систем складських документів на зерно, створення системи гарантування прав власників зерна, що знаходиться на зберіганні;

- страхування посівів та зерна на зберіганні, вдосконалення систем кредитування власників зерна;
- розвиток маркетингу зерна;
- поширення світової практики торгівлі зерном;
- спрощення процедур отримання дозвільних документів та митного оформлення зерна для експорту;
- удосконалення державного регулювання ринку зерна;
- покращення механізмів державної підтримки учасників ринку зерна згідно вимог Світової організації торгівлі;
- розвиток механізмів «зеленої» скриньки СОТ;
- покращення іміджу українського зерна на світовому зерновому ринку;
- забезпечення високої інвестиційної привабливості зернового сектору;
- розвиток міжнародного співробітництва;
- гарантування стабільності та прогнозованості державної політики по відношенню до ринку зерна;
- розробку та реалізацію заходів, направлених на забезпечення дотаціями незахищених верств населення з метою створення умов для поступової лібералізації ринків продуктів переробки зерна (хліба).

6. Очікувані результати виконання програми, визначення її ефективності.

Основними контрольними параметрами програми розвитку зернового комплексу та ринку зерна є досягнення визначених показників виробництва, продуктивності (урожайності) та рівня рентабельності зерновиробництва, що в свою чергу визначають прибутковість зернового виробництва в країні.

Додатковими контрольними параметрами є планові показники, що характеризують кількісні та якісні характеристики запланованих заходів, зокрема:

- обсяги інвестицій в зерновий сектор;
- обсяги залучених кредитів;
- індекси технічного озброєння виробників зерна;

– співвідношення цін внутрішнього і зовнішнього ринків зерна.

7. Оцінка матеріальних-технічних та трудових ресурсів, необхідних для виконання програми. Фінансове забезпечення.

Не є достатніми для виконання запропонованої Концепції обсяги матеріально-технічних та фінансових ресурсів. Розвиток ринку зерна України напряму залежить від відродження вітчизняної промисловості в рамках усього народногосподарського комплексу, у котрому пропорційно розвинуті і гармонічно поєднуються сільське господарство, промисловість, транспорт, наука, освіта, культура, збройні сили тощо. Ще не так давно Україна займала одне з провідних місць в Європі з виробництва сільськогосподарської техніки, тракторів, кораблів-сухогрузів, вагонів-сухогрузів, обладнання з переробки та збереження сільськогосподарської продукції тощо, що було міцним підґрунтям розвитку як рослинництва, так і тваринництва. Нажаль, на сьогодні, за станом рівня промислового виробництва ми зіткнулися із найбільш вражаючою у світовій історії економічною катастрофою. У більшій мірі, такий стан обумовлений неспроможністю, реалізованою нами, концепції Вашингтонського консенсусу, котрий зводиться до посилення ролі ринку та послаблення участі державного управління в економіці, що в кінцевому підсумку створює сприятливі умови для руху американського капіталу в усьому світі. Більшість країн, де Міжнародний валютний фонд на засадах «Вашингтонського консенсусу» диктує хід соціально-економічних реформ перебувають у перманентному стані економічної кризи. Альтернативою є побудова змішаної економічної системи на засадах інтегральної економічної політики, що ґрунтується на реалістичній концепції взаємодії держави та бізнесу, поєднує планування і ринкові механізми, державну та приватну власність тощо [4, с. 17–22].

У такий спосіб, можна зазначити, що Концепція програми має всі обов'язкові складові, які повинні бути притаманні

будь-якій концепції, про що вказувалося вище.

Концепцію розвитку ринку зерна України можна вважати свого роду прологом до розробки його стратегії розвитку. Стратегія є загальним, недеталізованим планом певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної мети. В широкому розумінні стратегію можна розглядати як довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, який супроводжується постійним аналізом та моніторингом в процесі його реалізації та спрямований з певною метою на досягнення успіху в кінцевому результаті.

Для того, щоб повною мірою використати сприятливу кон'юнктуру світового ринку, необхідно розкрити потенціал сільського господарства і агробізнесу України шляхом проведення глибокої, довгострокової і збалансованої реформи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та зернового ринку, а також на розвиток сільських територій.

Реалізація Концепції розвитку ринку зерна передбачає використання правових, адміністративно-організаційних, економічних методів державного регулювання ринку зерна. Першочерговим у Концепції розвитку ринку зерна є стимулювання постійного нарощення обсягів виробництва зерна та максимізація його використання для задоволення потреб вітчизняних виробників продукції з більш високою доданою вартістю (тваринництво, харчова переробна промисловість тощо). Зерновиробники повинні повністю задовольняти зростаючі внутрішні потреби держави у продовольчому та фуражному зерні та збільшувати експортний потенціал країни.

Література

1. Гайдучький П. І. Нелегко освоювати цивілізований ринок зерна // Зерно і хліб. 2004. № 1. С. 4–6.

2. Ганганов В. М. Формування зернового комплексу регіону. Одеса : ПРРЕЕД, 2008. 312 с.
3. Кириленко І. Г. Формування зернового ринку в Україні: стратегія розвитку // Економіка АПК. 2009. №9. С. 79–84.
4. Коваленко М. М. Держава та банківський сектор: реалістична організація взаємодії. — Харків : Tim Publishing Group, 2015. 332 с.
5. Концепція державної цільової програми «Зерно України — 2008-2015» [Електронний ресурс] / Центр Аграрних Реформ. — Режим доступу: <https://agrarianreformcenter.wordpress.com/2017/01/16/концепція-державної-цільової-програ/>.
6. Костюк О. Д., Остапчук І. А. Ринок зерна в Україні: сучасні тенденції та перспективи розвитку. Київ : ЦП «Комппринт», 2015. 160 с.
7. Кузнецова І. О. Стратегический вектор развития национального зернового рынка как основа устойчивого экономического роста Украины // Бізнес інформ. 2011. №7(1). С. 69–72.
8. Литвак Б. Г. Стратегічний менеджмент: [підручник для бакалаврів]. Москва : Юрайт, 2013. 507 с. Серія : Бакалавр, Базовий курс.
9. Мазур Г. Ф. Бюджетні важелі фінансово-економічного механізму розвитку агропромислового виробництва // Економіка АПК. 2012. №3. С. 59–63.
10. Мазур Г. Ф. Удосконалення механізму державного регулювання та стимулювання розвитку агропромислового виробництва // Економіка АПК. 2013. №2. С. 21–25.
11. Майстро С. В. Теоретико-методологічні засади реалізації державної економічної політики // Теорія та практика державного управління. 2013. №2. С. 149–155.
12. Нікішина О. В. Механізми регулювання інтегрованого зернового ринку / НАН України, Інститут проблем ринку та економіко-економічних досліджень. Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2014. 450 с.
13. Савицький О. В. Розвиток ринку зерна України та його вплив на формування міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки // Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. Вип. 2 (45). С. 365–372.

15.03.2019